

טוה התורה

מה חשב משה? // איתן שרי

האם משה רבנו היה חכם?! כן! שהרי נאמר על שלמה המלך (מ"א ה, י-יא): "ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן וכלכל ודרדע בני מחול ויהי שמו בכל הגוים סביב". כשאומר הפסוק "מכל האדם" ואח"כ מציין עוד כמה אנשים ספציפיים - הכוונה היא שאפילו מהם היה שלמה יותר חכם. אם כך הוא, לפי דברי חז"ל (ב"ב טו ע"א, ויק"ר צו ט, א) ש'הימן' זה משה, נמצא שמשה היה אחד החכמים ביותר בדורי דורות!

אך אם משה כל כך חכם, כיצד לא חשב בעצמו לשים תחתיו שרי אלפים מאות חמישים ועשרות?! למה הוא נזקק ליתרו שיציע את הרעיון?! בעקבות שאלה זו, ישנם שלוש שיטות בפרשנים בהבנת פרשיה זו - גישה א': משה טעה - רלב"ג ורש"ר הירש. גישה ב': גם משה וגם יתרו צדקו - עקידת יצחק. גישה ג': יתרו טעה - חזקוני, אברבנאל, שד"ל.

הרלב"ג אומר, שמרוב הלימוד והסקידה של משה הוא לא הרגיש בטעות ובחוסר. כלומר בעניין שפיטת העם הוא לא שם לב לבעיית המשפט והלחץ הציבורי, ועל כן באמת היה זקוק לעצה של יתרו. דבר זה מראה גם על עוצם מדרגתו של משה, ולא על פחיתותה - משה היה פתוח לקבל עצות, ואם העצה באמת טובה מההתנהלות העכשווית הוא נכון ליישם אותה. רש"ר הירש כותב, ששיעור קומתו של משה כמחוקק וכמארגן היה כה קטן, שאפילו את הבסיס נזקק היה ללמוד מחותנו יתרו. לדבריו, דבר זה מוכיח את אמיתות העובדה שהתורה כולה מאת ה' היא, ולא משה בדאה מלבדו.

בעל עקידת יצחק נקט גישה שונה. עפ"י העקידת יצחק, משה הוזקק ללמד את העם ולשפוט אותו בעצמו, בגלל אחת משלוש אפשרויות: הראשונה - רק משה ידע את כל התורה והמשפטים, ושאר העם קבל את התורה והמשפטים רק אח"כ (על פי הדעה שעניין זה קרה לפני מעמד הר סיני, כסדר התורה). לכן העם לא יכול היה להשפט בעצמו על ידי שופטים נוספים מלבד משה, כיוון שרק משה ידע את כל המשפטים והדינים. השנייה - משה לא סמך על העם, ופחד שהשופטים עלולים לטעות. השלישית - כאשר יש יותר משופט אחד וכמה בתי דינים, עלול להיות חוסר הסכמה על מקרים מסויימים בין בתי הדין לבין עצמם, או בין בתי הדין למשה.

בסופו של דבר משה אכן מקבל את דברי יתרו, שנאמר: "וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר: ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם שרי אלפים שרי מאות שרי לנשים ושרי עשרות: ושפטו את העם בכל עת את הדבר הקשה יביאון אל משה וכל הדבר הקטן ישפטו הם". אך, לדרכו של בעל העקידה, משה מקיים את העצה של יתרו אך ורק לאחר שבני ישראל עוברים את מעמד הר סיני ושומעים גם את כל המשפטים והדינים המבוארים בפרשה שלאחר מכן. בשלב זה משה אינו חושש לטעויות או ויכוחים, כיון שהדינים כעת ברורים וידועים לכל.

עפ"י הגישה השלישית, יתרו הוא זה שטעה בהבנת הסיטואציה. החזקוני מבאר שלא היה בעיה למשה בשפיטת העם לבדו, וגם לעם לא הייתה בעיה בשפיטה של משה. אלא שכיון שמשה היה טרוד בהגעתו של יתרו ובהתכוננות אליה ביום הקודם, הוא לא הספיק לשפוט את העם באותו היום, והבעיה הייתה קיימת רק ביום שלמחרת הגעת יתרו, שאז היה עומס רב מהרגיל בבית דינו של משה! ("ויהי ממחרת" - ממחרתו של יום הסעודה עם יתרו).

האברבנאל בפירושו התייחס לגישתם של הרלב"ג והרש"ר הירש (אף שקדם לו האברבנאל מאות שנים), ותקף גישות אלו בחריפות. וכך כתב:

ומי לא ידע שראוי שהשופטים יהיו אנשי חיל, יראי אלוקים, אנשי אמת ושונאי בצע, שהיה צריך את יתרו בשביל ללמד את **אדון הנביאים וגדול החכמים** משה רבינו עד שנאמר "וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר"?!! וכבר רבים דברו על זה מאד כנגד אדון הנביאים שהיה חסר בהנהגה המדינית [רש"ר הירש], ומהם אמרו שמפני התבודדותו בנבואה היה בלתי מרגיש בחכמת המידות [רלב"ג]. **והוא שקר!** כי שלמות מידותיו יורו על חכמתו בהם. והשם ירחם, איך לא למדו דעת ותבונה קלה שכזאת!..!"

לכן מבאר האברבנאל, שכיון שיתרו הגיע לפני מתן תורה, משה עוד לא מינה שופטים, שהרי רק הוא ידע את התורה וה' עוד לא ציווה אותו לתת את הדינים לישראל. וכיון שידע שירבו הקטטות, חוסר ההסכמה והפקפוק בישראל, עוד לא ניתן להם לשפוט העם בעצמם (בדומה לדברי העקידת יצחק).

אך כיון שיתרו לא ידע שמשה עושה כך רק עד לאחר מתן תורה ולצורך שעה בלבד, יעץ לו יתרו למנות שופטים. ההוכחה לכך היא שיתרו לא אמר שצריך שיהיו השופטים חכמים, כי לא ידע שתהיה להם תורה לדון בה, אלא רק "אנשי חיל, יראי א-להים...". יתרו ראה לנכון שיהיו להם שופטים כשאר העמים. מכיון שמשה רצה לכבד את חותנו, לא סיפר לו על עניין מתן תורה הקרב ובא, ועל החשש שלפני כן ידונו ויתוכחו לחינם - משום כך נאמר "וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר". וברור שמשה תכנן לשים שופטים בעצמו, אך חיכה לזמן המתאים ולאופן הראוי לעשות זאת.

שד"ל מסביר, שמשה שפט את כל העם מקטן ועד גדול בשביל שהעם ירגיש שהוא חלק מהם, ולא איזו דמות רוחנית בלבד. בכך שהוא שפט את כולם - כקטן כגדול, הוא גרם לכך שגם לב העם היה איתו, ולכן העדיף להמתין עם מינוי השופטים (וכמובן שדבר זה היה בציווי של ה' את משה).

שנזכה לשפוט כל אדם באדם בחיינו הפרטיים על הדרך הטובה ביותר ובראייה הנכונה, ושנראה תמיד את התמונה הכוללת ולא רק את הפרטים. שבת שלום.

תשובות לפרשת בשלח:

- א. כאשר יצאה בת יפתח לקראתו (אחר נצחונו על בני עמון), נאמר: "והנה בתו יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות" (שופטים יא, לג).
- ב. הביטוי 'חק ומשפט' מוזכר ב: א. ברית שכרת יהושע לעם בשכם: "וישם לו חק ומשפט בשכם" (יהושע כג, כה). ב. בעליית עזרא מבבל לא"י: "כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת ה', ולעשות וללמד בישראל חק ומשפט" (עזרא ז, י).
- הביטוי 'לחק ולמשפט' מוזכר בדברי דוד אחר המלחמה בצקלג, שכבר הזכרנו בעבר, שם דוד קובע את הכלל "כחל" היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו", ועליו נאמר: "וישימה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה" (ש"א ל, כה).
- ג. בעצת חושי לאבשלום נאמר: "ובאנו אליו... ונחנו עליו כאשר יפול הטל על האדמה, ולא נותר בו ובכל האנשים אשר אתו גם אחד" (ש"ב יז, יב).
- ד. "והיא יושבת בשדה" נאמר על אשת מנוח (שופטים יג, ט). "והיא יושבת בירושלים במשנה" נאמר על חולדה הנביאה (מ"ב כב, יד; דה"ב ל, כב).

שאלות לפרשת יתרו:

- א. במעמד הר סיני נאמר: "וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים...". באלו שני סיפורים נוספים מוזכרים 'לפידים'? (רמז: ישנו מספר משותף לשני הסיפורים).
- ב. יתרו מייעץ למשה למנות על העם שופטים "אנשי חיל יראי א-להים אנשי אמת שונאי בצע".
באלו שלושה סיפורים נוספים נאמר הביטוי "אנשי חיל"?
על אלו שני אנשים נאמר "יראי א-להים", ועל מי נאמר "וירא את הא-להים"?
על מי נאמר "כי הוא כאיש אמת"?
ומה שכרו של "שונא בצע" על פי הפס' במשלי?
- ג. מעמד הר סיני מתרחש בחודש סיון: "בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים, ביום הזה באו מדבר סיני". מה עוד התרחש "בחודש השלישי"?
- ד. בהפטרת 'יתרו' מסופר על נבואתו הראשונה של ישעיהו ע"פ חז"ל: "ואראה את ה' יושב על כסא רם ונשא... וינועו אמות הסיפים מקול הקורא...". איזה נביא נוסף מעיד על עצמו "ראיתי את ה' נצב על המזבח ויאמר הך הכפתור וירעשו הסיפים"?

יום זה לישראל (א) // מלאכי גוטמן

אזכור שיר
איוס השבת

בפרשת השבוע אנו קוראים על מעמד הר סיני בו נאמר לעם ישראל עשרת הדברות. ביניהם מופיעה מצות השבת (שמות כ, ח-יב):

זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ... כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בִּרְצֵה ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וְיִקְדָּשָׁהּ:

וכך כתוב בפרשת בראשית (ב, ג): "וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ...".

הברכה, היא תוספת וריבוי מיוחד שיש בשבת, והקידוש הוא בדברים המבדילים את השבת משאר הימים. וכך מופיע במכילתא:

ברכו במן וקדשו במן, דברי רבי ישמעאל; רבי עקיבא אומר ברכו במן וקדשו בברכה; רבי יצחק אומר ברכו במן וקדשו במקושש; רבי שמעון בן יוחאי אומר ברכו במן וקדשו במאורות; רבי שמעון בן יהוד איש כפר עכו אומר משום רבי שמעון, ברכו במן וקדשו במאור פניו של אדם¹ (ועי עוד ביתר אריכות וביאור בבראשית רבה, פרשת בראשית יא, ב).

הפיוט "יום זה לְיִשְׂרָאֵל" פותח במעמד הר סיני, בו עם ישראל הצטוו על השבת, ומזכר בו עניין הברכה והקידוש של השבת. פיוט זה

התקבל באהבה רבה בתפוצות ישראל. הפיוט מיוחס בטעות לאר"ז ז"ל בגלל החתימה בראשי הבתים 'יצחק לוריא חזק'. אך באמת השיר הודפס עוד קודם לידת האר"י. ע"פ החוקרים מחבר השיר נקרא ר' יצחק סלמה חזן² ובשיר המקורי אכן היה חתום שמו 'יצחק [סלמה] ח'. כמה מהחרוזים נפלו, ובמשך כמה מאות שנים היה חתום 'יצחק לח' (ויש הנוהגים עד היום לשיר רק בתים אלו). בתקופה מאוחרת, אדם אלמוני הרחיב את השיר, כך שהחתימה נהפכה ל'יצחק (לוריא) ח(זק)³. מבנה השיר הוא כך: בכל בית יש שתי צלעות עם שני חרוזים, צלע שלישית עם החרוז השני והחרוז של הפזמון (בבית הראשון דים | ני, דים | ני | ני | חָה) ובצלע הרביעית המילים "שַׁבָּת מְנוּחָה"⁴.

יום זה הוא לְיִשְׂרָאֵל "אֹרְהָ וְשִׁמְחָה"⁵,
-שַׁבָּת שהיא יום מְנוּחָה

פנייה לה': צִוִּיתָ פְּקוּדִים בְּמַעֲמַד הַר סִינִי,
שַׁבָּת וּמוֹעֲדִים לְשִׁמְרָם אוֹתָם בְּכָל שְׁנֵי (בכל הדורות),
לְעֲרוֹךְ לְפָנָיו מִשְׁאֵת וְאַרוּחָה⁶ (מנות וארוחה),
לכבוד שַׁבָּת מְנוּחָה

² ככל הנראה חי בדור מגורשי ספרד והתיישב באימפריה העות'מאנית, ייתכן מאוד שבסלוניקי.

³ ויש שכתבו שהמחבר נקרא ר' יצחק הנדלי או הנדלי מהעיר כפא שבחצי האי קרים. אך ע"פ הבתים הנוספים השערה זו אינה נכונה.

⁴ מבנה זה נמצא גם בפיוט "יודוך רעיני", אלא ששם יש צלע נוספת בכל בית.

⁵ לְיִהוּדִים הִיְתָה אֹרְהָ וְשִׁמְחָה וְשָׁשׂוּ וַיְקַר (אסתר ח, טז).

⁶ וַיִּתֵּן לוֹ רֵב טְבָחִים אֲרָחָה וּמִשְׁאֵת וַיִּשְׁלַחֲהוּ (ירמיהו מ, ה).

השבת היא חֲמֵדַת הַלְבָבוֹת לְאַמֶּה הַשְּׁבִירָה (מפני הגלות), מפני שלִנְפֻשׁוֹת נְכַאֲבוֹת יש בשבת נְשִׁמָּה יִתְרָה, וְלִנְפֶשׁ מִצְרָה! ה' יִסִּיר אֲנָחָה (וי"ג "תסיר אנחה" ומוסב כלפי הנשמה או כלפי ה' בצורת נוכח), ביום שַׁבַּת מְנוּחָה

קִדְשָׁתָּהּ וְכֵן בְּרַכְתָּהּ אוֹתוֹ מִכָּל יָמִים (כמבואר לעיל), בְּשִׁשֶּׁת יָמִים כְּלִיתָ מְלֹאכֶת בְּרִיאַת עוֹלָמִים, בּוֹ מִצְאוּ הַעֲגוּמִים! הַשֶּׁקֶט וּבִטְחָה, ביום שַׁבַּת מְנוּחָה

[בשבת יש לעסוק בְּסִתְרֵי תַעֲלֹמוֹת] חֲכָמָה⁸ מְפַאֲרָתָּה, הַטְמוּנִים בְּמִצְוֹת תְּמִימוֹת! וּבַתּוֹרָה הַמִּיֻּשְׂרֶת דַּעְתוֹ שֶׁל הָאָדָם, וע"י כֵךְ נִפְשׁ מְהַדְרָתָּה (מלאת הדר) ה' יִצִּיל⁹ מִשׁוֹחָה (מבור עמוק, כלומר ממכשול ומדעות כוזבות¹⁰), ביום שַׁבַּת מְנוּחָה

לְאַסוֹר מְלֹאכְהוֹ צוּיִתְנוּ נוֹרָא, אֲזִכָּה לַחֹד מְלוֹכְהוֹ (למלך המשיח) אִם שַׁבַּת אֲשֻׁמְרָה¹¹,

⁷ כִּי שִׁשֶּׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם בְּיָנַח בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בָּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשֵׁהוּ (שמות כ, יא).
⁸ וַיֵּצֵד לָךְ תַּעֲלָמוֹת חֲכָמָה כִּי כִפְלִים לְתוֹנְשֶׁיהָ... (איוב יא, ו).
⁹ אוֹלֵי יֵשׁ לַגְרוּס 'תְּצִיל' וּמוֹסָב כִּלְפֵי הַתּוֹרָה.
¹⁰ שׁוֹחָה עֲמָקָה פִּי זְרוֹת זְעוּם ה' יִפֵּל שָׁם (משלי כב, יד. ועל במלבי"ם שם).

ואז אֲקָרִיב "שֵׁי לְמוֹרָא"¹² (אקריב קרבן בעבור המורא של ה' ופחד גאונו) ואקריב גם מְנַחָה מְרַקְחָה (מנחה בלולה), בזכות שַׁבַּת מְנוּחָה
וּמְמִינֵי מְטַעְמִים אֲעַרְךָ שְׁלָחֵנִי,
'כְּבָשִׁים תְּמִימִים'¹³ וְכֵן פְּרוֹת, וַיִּזַּן שְׁנֵי (יין אדום¹⁴),
לְכוּ ה' בְּטוֹבָה רַחֲמֵנִי! שֶׁתִּמְדֵּן אֲשֻׁמְחָה,
בזכות שַׁבַּת מְנוּחָה

וְהוֹאֵל יִנְהַלְנִי צוֹר עַל מֵי מְנוּחוֹת¹⁵ (תנהיג אותי כרועה המרביץ עדרו על מים ההולכים לאט ובנחת. כלומר תנהיג אותי בנחת וברוגע) וּבְמַהֲרָה הֲרֵאֵנִי בְּבִנְיָן שְׁמֹחֹת (בבניין בית המקדש ששמחים בו בג' רגלים), אֲזִי כָּל אֲנַחוֹת! שֵׁשׁ לִי עֲכָשִׁי בַגְלוֹת אֲ-לִי אֲשַׁכְּחָה, בזכות שַׁבַּת מְנוּחָה

¹¹ "א"ר לוי אילו היו ישראל משמרין שבת אחת כתיקנה מיד היה בן דוד בא..." (ירושלמי תענית פ"א ה"א). ולדעת הבבלי (שבת קיח ע"ב) יש צורך שישמרו שתי שבתות כדי שתגיע הגאולה.
¹² וַיֵּדָד לְךָ וְשִׁלְמוֹ לְה' אֱלֹהֶיכֶם כָּל סְבִיבֵי וְיִבְלִי: שֵׁי לְמוֹרָא (תהלים עו, יב). והפירוש ע"פ לשון המצודת דוד שם.
¹³ וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁנֵי כְּבָשִׁים גְּנִי שְׁנֵה תְּמִימִים (במדבר כח, ט).
¹⁴ ויש לפרש שבית זה מוסב על הקודם - אם שבת אשמורה אקריב שי למורא, מנחה מרקחה ביום שבת מנוחה - כלומר אערוך את שולחני במיני מטעמים וכבשים וכו'. ששולחנו של אדם הוא כמזבח.
¹⁵ בְּנֵאוֹת דָּשָׂא יִרְבִּיצֵנִי עַל מֵי מְנוּחוֹת יִנְהַלְנִי (תהלים כג, ב).

1606 עזרה

לפנים משורת הדין - לפנים מן הקלעים של חז"ל // ר' תמיר רוצ'ס

להם לחז"ל כי 'את המעשה' זה הדין, ואילו 'אשר יעשון' הוא עניין בפני עצמו, ולא זו בלבד שדרשוהו בפני עצמו אלא שהוא מנוגד והפוך ל'מעשה' המתואר לפנינו!

לדרשה זו נדרשו גדולי הדורות שעסקו בפיענוח מוצא הדרשות. כך למשל נמצא למהרש"א שכתב (חידושי אגדות, ב"מ שם):

אשר יעשון הוא ענין נוסף, נאמר לב' בעלי דינין שכ"א מהם יתראה בו לפנים משורת הדין, שהדבר תלוי בהם, דהדיין לא יעשה לפנים משורת הדין בעל כרחם.

לעומתו, בהפרש של כמה מאות שנים, כתב בעל תורה תמימה (שמות יח, הערה כז):

יש לומר דדריש מנו"ן הנוסף ל'יעשון', לתוספת מעשה על מעשה הדין דאיירי מקודם, והיינו לפנים משורת הדין.

הנה מהרש"א טוען שמוצא הדרש טמון בעובדה שהפסוק עוסק במה שמודיעים 'להם' היינו לעם ישראל בעלי הדינים עצמם! אמנם את 'המעשה' לא הם עושים, אך 'אשר יעשון' אכן תלוי אך ורק בהם, ולכן צריך להודיע להם זאת. מנגד בעל תורה תמימה מסב את תשומת לבנו שהאות 'י' מיותרת, ואשר ייתור זה הוא שגרם לחז"ל לדרוש כי יש מעשה יתר על זה הנזכר לפנינו.

***

מי שהתייחס הן לדמויות שעליהן מדובר ב'אשר יעשון' והן ל-'י' היתרה, הלא הוא בעל הכתב והקבלה, שכתב כאן דברים יסודיים, ובכמה מקומות ברחבי פירושו מפנה לדבריו שבכאן. בפירושו הוא מתבסס על יסוד לשוני הנמצא בספר יריעות שלמה לר' שלמה פאפנהיים (רש"פ, המובא רבות בכתב והקבלה), ואת ציטוטו המלא הביא בפרשת ואתחנן על הפס' ולא יאכלון ולא יריחון, וז"ל שם (דברים ד):

יתר, פרשה אחת בתורה יתר, ומהו יתרו דיתרו? מה שמועה השמיע ובא? במה עיקר חידושו למשה? יאמר נא ישראל, גם זה שאינו לא מזה ולא בן מזה, פרשת מינוי שופטים - 'ואתה תחזה'!

ואם כי נכון הדבר מעם פשט הפסוקים, ואכן רק החל מפסוק כ"א מדובר בפועל על עצת המינוי - 'ואתה תחזה', נדמה כי מי שישים רוב התבוננותו משם ואילך, יאבד טובה הרבה. הלא מדרשת חז"ל לפס' כ' נראה כי עוד קודם ואתה תחזה, עיקר גדול התחדש למשה, אולי אף הגדול שבעיקרים... וכך למעשה מתחילה עצת יתרו (שמות יח):

(יט) עֲתָה שָׁמַע בְּקוֹלִי אֵינְךָ וַיְהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הָיָה אֶתָּה לְעַם מֹלֵךְ הָאֱלֹהִים וְהִבְאֵת אֶתָּה אֶת הַדְּבָרִים אֲלֵי הָאֱלֹהִים: (כ) וְהִזְכַּרְתָּ אֶתָּה אֶת הַחֲקִים וְאֶת הַתּוֹרוֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדְּרָה: לְכוּ בָּהּ וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן:

ודרשת חז"ל על זה מופיעה במקומות רבים, הן במדרשים השונים (כמובן גם במכילתא אצלנו) בשם ר' אלעזר המודעי, והן בבבלי (ב"ק ק ע"א, ב"מ ל ע"ב) בשם רב יוסף:

'הוודעת להם' - זה בית חייהם, 'את הדרך' - זו גמילות חסדים, 'לכו' - זה ביקור חולים, 'בה' - זו קבורה, 'ואת המעשה' - זה הדין, 'אשר יעשון' - זו לפנים משורת הדין.

ובאמת דרשה זו טעונה ביאור רב, היאך בדיוק העמיסו חז"ל את כל טוב המידות שבעולם על פסוק קצר זה. איך מהמילה 'לכו' שמעו דווקא ביקור חולים? והיכן טמונה הקבורה במילה 'בה'? ועוד לפני הקבורה, מהו 'בית חייהם' הנזכר בתחילת דבריהם? אך כל זה אינו עניין למאמר זה.

להלן נתמקד בסוף הדרשה וננסה להבין מוצא הדרש. הלא בפשט אין להפריד בין הדבקים, והכל חד הוא - 'המעשה אשר יעשון'. א"כ מניין

יראון, ישמעון, יריחון, אין נונין אלה נוספות (יתירות) כמו שיחשבו המפרשים. כי יש להם ולכל דומיהם יסוד גדול בדרכי הלשון כמ"ש הרש"פ...

ומאריך לבאר בשמו כי כשם שהאות נ' משמשת לנקבה כמו עשיתן, ידעתן וכד'. כך היא משמשת לכל דבר שמקבל ונפעל על ידי אחר, שזה תכונת הנקבה שנפעלת על ידי אחר. לכן משמשת גם בבניין נפעל "כי כל דבר שמקבל פעולה מאחרים ייחס לו תמיד כנוי הנקבה".

וממשיך וכותב: "וזה הענין בעצמו שייך ג"כ אצל התואר והמתואר", שהתואר בלשון זכר, ומקבל התואר ומתפעל ממנו יש בו נון בסופו - והוא ענין נון הנתלית בסוף תיבות 'ראשון' 'אחרון' וכדומה, שכל אלה הנונין נוני התואר, וירצה בהם לומר שאותו הנושא מתואר מדבר פלוני ונפעל ממנו...

והוא בעצמו גם כן אלו הנונין הנתלות לפעמים בסוף הפעלים, כי הם מעין נון התואר.

חידוש גדול חידש בפסקה האחרונה. בתחילה דיבר בעניין הפעלים בבניין נפעל, שהנון מתווספת בתחילת המילה. אח"כ דיבר מעניין התארים, שלמתואר מוסיפים נון בסופו. עד לכאן דבריו ברורים ונטולי חידוש.

אך בסיפא עירב את נון התואר לתוך הפעלים, דהיינו שהנון שמתווספת בסוף הפעלים איננה מיותרת, אלא יש לה משמעות של תואר, תפקידה - לתאר את פועל הפעולה. לולא הנון היינו יודעים רק את הפעולה, ואילו בתוספת הנון התווסף מידע על תכונתו ותוארו של מבצעה.

בניגוד למקובל לפרש את הפסוק המדבר על אלילי הגוים אשר לא יאכלון ולא יריחון, שהכוונה שאינם מבצעים את פעולת האכילה וההרחקה; מבאר רש"פ ע"פ היסוד הנ"ל: "ור"ל לא יאכלון לא יריחון שאין בהם תואר ותכונה לאכול ולהריח", כלומר כתוב כאן הרבה מעבר לשלילת ביצוע הפעולות מבחינה פיזית. הפסוק שולל את יכולתם הפנימית, התכונתית, ואת תיאורם בפעולות הללו.

ומסיים: "ומזה תדין על השאר, כמו ידיהם ולא ימישון, יהלכון, תאבדון, תלמדון, וכדומה לאלה".

***

על פי היסוד המופלא הנ"ל כתוב בעל הכתב והקבלה בפרשתנו (שמות יח):

להבין דעתם לדרוש מאות נון התוספת ענין לפנים משורת הדין ... כבר ידענו כי הנונין הנתלות בסוף הפעלים הם כעין נון התאר [כמ"ש בלא יאכלון בואתחנן, יעו"ש (קורא המאמר יצא י"ח העיון)], ובעקב תשמעון]. וכן כאן אמר 'אשר יעשון' יורה אות נון על התאר והתכונה שבנפש העושה, ואין זה רק באיש חסיד וישר ההולך בדרכיו לפנים משורת הדין, שנתהפך לטבע שניה עד שמתכונת נפשו עובד הש"י.

דלא כבעל התורה תמימה שכתב שהדרשה מיוסדת על ייתור הנון (המרמזת על ייתור מעשה), דוגל בעל הכתב והקבלה בגישה לפיה אין נונין יתירות. גם הנונין שבסופי הפעלים יש להן משמעות עצמית של תיאור אופי ותכונת נפש פנימית. ממשמעות הנון הוציאו חז"ל כי המילים 'אשר יעשון' אינן נגרות אחר 'המעשה', אלא הן דבר בפני עצמו. 'אשר יעשון' אלו העושים עצמם, ותכונתם היא שעבודת ה' מוטבעת בהם, וזאת מחמת עשייתם לפנים משורת הדין ורדיפתם אחר הטוב.

מעתה נבין כי שני דברים יתרו מבקש ממה שיוודיע לעם. שיעורו של הכתוב ע"פ הדרש כך הוא: והודעת להם... 1. את המעשה; 2. ואת אשר יעשון.

ראשית - עצם המעשה, וזה מה שכתוב 'את המעשה' דהיינו שורת הדין (וא"צ לכתוב 'אשר יעשו', כי הוא אך למותר). ועוד דבר יסודי שמוטל על משה להודיע לעם - את תכונת אלה אשר יעשון את המעשה הנ"ל כטבע המוטבע בהם. שידעו העם שאפשר להם להגיע למצב בו ה'מעשה' הוא תכונת נפשם הטבעית, וזה יתקיים במי שיעשה לפנים משורת הדין.

עליהם לדעת כי כל החוקים והתורות שמה מלמדם הוא שורת הדין, אך מי שאוהב את הקב"ה אין לו להסתפק בזה, יש עוד מעלות רבות בהן יוכל לכוון לפני ולפנים בעבודת ה'. (נראה שבעל הכתב והקבלה תפס את העניין הכללי בלפנים משורת הדין ולא דווקא בענייני משפט).

בהתאם למגמת פירושו, וכדרכו במקומות רבים, בפרט כאשר מחדש יסוד לשוני שלדעתו לכך נתכוונו חז"ל, חותם אף כאן את דבריו:

"פקח עיניך וראה כי דרשת חכמינו תגיע לעומק ויסוד דרכי הלשון".

סיני האכה

שלושת השבועות והציונות // ר' יעקב אביעד דואני

מצוה גדולה יש ביישוב הארץ, ואלו דברי הרמב"ן (הוספות לספר המצוות, מצוה ד):

נצטוונו לרשת את הארץ אשר נתן האל יתעלה לאבותינו לאברהם יצחק וליעקב, ולא נעבנה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, וזהו שנאמר: "וְהוֹרֵשְׁתֶּם אֶת הָאָרֶץ וְיִשְׁבְּתֶם בָּהּ כִּי לְכֶם נִתְּתִי אֶת הָאָרֶץ לְרִשְׁתָּהּ".

עד כדי כך חשובה המצוה, עד שמבואר בתוספתא (ע"ז פ"ד) "שישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל מצות שבתורה".

אומנם, בדור הקודם היו פולמוסים שלמים אם לעלות לארץ. אחת הטענות המרכזיות נגד העליה לארץ, הסתמכה על הגמרא בסוף כתובות (קיא ע"א):

ג' שבועות הללו למה? אחת, שלא יעלו ישראל בחומה; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם; ואחת, שהשביע הקדוש ברוך הוא את העובדי כוכבים שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי... שש שבועות הללו למה? תלתא - הני דאמרן, אינך - שלא יגלו את הקץ, ושלא ירחקו את הקץ, ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים...

ופירש שם רש"י:

שלא יעלו בחומה - יחד ביד חזקה. אם תעירו ואם תעוררו - שתי שבועות בכל אחת. שלא יגלו את הקץ - נביאים שביניהם. ושלא ירחקו את הקץ - בעונם ל"א שלא ידחקו גרסינן לשון דוחק שלא ירבו בתחנונים על כך יותר מדאי. ושלא יגלו את הסוד - אמרי לה סוד העבור ואמרי לה סוד טעמי התורה.

גמרא זו עוסקת בשבועות שהקב"ה השביע את ישראל ואת אומות העולם, ובכללם ישנן שבועות שמתייחסות לעליה לארץ ישראל וקירוב הקץ: א. שלא יעלו בחומה. ב. שלא ימרדו באומות. ג. שלא ירחקו ידחקו את הקץ.

ראש המתנגדים לתנועה הציונית היה האדמו"ר מסאטמר הרב יואל משה טייטלבוים, בספרו 'זיואל משה'. הרב כתב שם מאמר ארוך בשם "מאמר שלוש שבועות". הרב עצמו ניצל מהשוואה האיזומה בעזרת "רכבת קסטנר".

במאמר זה נשתדל להציג את עיקרי הטענות.

בענין השבועה שלא יעלו בחומה, האבני נזר (יורה דעה סימן תנו) לומד מפירוש רש"י שאם יש רשות מאומות העולם, זה לא נקרא לעלות בחומה והדבר מותר:

ו): "שנים שנשבעו לעשות דבר אחד, ועבר אחד מהם על השבועה, השני פטור ואינו צריך התרה".

כנגד טענה זו טען הרב מסאטמר שאין השבועות תלויות זו בזו:

ויש אפיקורסים שאומרים שכיון שהאומות לא קיימו את השבועה, לכן יש גם לנו ח"ו היתר לעבור על השבועה, וזה הבל הבלים, שאין אלו השבועות תלויים זה בזה, שלא השביע אותנו הקב"ה בשביל טובת האומות אלא לטובתנו.

הויכוח בנושא היה כה חריף, עד כדי שהרב יואל משה (סימן קיא) תלה את כל הצרות הרבות שהתרחשו באותו הדור, בציונות (ועיין שם במה שהמשיל את מדינת ישראל לאורח ששרף את ביתו של מארחו).

גם הרב אלחנן וסרמן הי"ד בעל "הקובץ שיעורים" היה מתנגד גדול לציונות, ואלו דבריו בקונטרס "עקבתא דמשיחא":

בימינו אלה בחרו להם היהודים בשתי עבודות זרות אשר להן יקריבו את קרבנותיהם: הסוציאליזם והנציונליזם [הלאומיות]. את תורת הלאומיות החדשה ניתן להגדיר בשלוש מילים: נהיה בכל הגויים... והנה, ראה זה פלא: בשמים הרכיבו את שתי העבודות הזרות לאחת - נציונל-סוציאליזם (הנאצים ימ"ש), יצרו מהן מטה זעם איום המכה ביהודים בחמת רצח בכל קצוות ארץ. הטומאות להן סגדנו, הן המכות בנו "תיסרך רעתך".

מנגד הרב יששכר שלמה טייכטל, בעל הספר "אם הבנים שמחה" שהיה לפני השואה מתנגד גדול לציונות ובמהלך השואה שינה דעתו וכתב ספר זה, תולה את השואה דווקא ברבנים שהתנגדו לציונות ולעליה לארץ, וטען שהתנגדו לעליה משום שהיו משוחדים (מתוך ההקדמה השנייה שם):

ועל כן, מי שהוא משוחד מעיקרא בדבר לא יראה האמת ולא יודה לדברינו, ולזה לא יועילו כל ראיות שבעולם, כי הינם מוכים בסנוורים... כי מי לנו גדול ממרגלים אשר הפסוק מעיד עליהם שאנשים כשרים היו, ואע"פ כן יען שהיה נגיעת הנשיאות טמון בקרבם כמבואר בזוהר בארוכה.

כמו כן הוא בזמנינו, אפילו רבנים ורבי'ס וחסידים... ואנשים כאלה המה משוחדים ע"י הנגיעה זו הטמון עמוק בליבם, עד שאינם יודעים בעצמם שהנגיעה דוברת מלבם.

ומסופר על בעל 'אם הבנים שמחה' שלאחר שהסיק את מסקנותיו, הגיע לעיירה בהונגריה וסיפר בבית הכנסת סיפור אודות אישה אלמנה שהיתה ממונה להעיר את היהודים לסליחות והדבר היה קשה עליה. אחד היהודים החילוניים בעירה ניגש אליה, והציע להחליפה בדפיקה על דלתות הבתים בשעת בוקר מוקדמת. האישה הסכימה, וכך זה נעשה. אולם כשעבר אותו חילוני בבתים, לא הסכימו היהודים לקום בגלל יהודי שאוכל חזיר. בבוקר תמה רב העיירה על העדרם של תושבי העיירה.

בשלב זה, מסופר על הרב טייכטל, "פרץ הרב טייכטל בדמעות, וצעק: נכון שהציונים מחללים שבת וכדומה, אבל הם עוררו את העם וצעקו: 'צאו מתוך ההפיכה, הגויים שונאים אותנו, אין לנו מקום אלא בארץ ישראל', ואילו אנו לא שמענו".

ראינו מעט מהפולמוס הגדול של הדור ההוא. גם בשנים הראשונות של המדינה מסופר על החזון איש שהמשיך להתכחש למדינה ואמר שהמדינה הצעירה לא תתקיים יותר מ"ב חודש, שכן טריפה לא חיה יותר מ"ב חודש".

אך נראה שכנגד דעתם המדינה ממשיכה להתקיים ולהתפתח, הרי ישראל נותנים פרים, ויש בארץ ישראל הרבה תורה וישיבות רבות, מה שלא היה מתקופת חזקיה המלך.

ומ"מ, גם החולקים, כיום צריכים להכיר במדינה ולהתפלל לשלומה, משום שאין לנו ארץ אחרת, ואנו עָם לְבָדָד יִשְׁכֶּן.

אם יותן רשות לכולם לעלות לא יהיה שבועה, דרש"י פירש בחומה יחד ביד חזקה, ואם ברשות אין זה ביד חזקה. וכבודו העיר שבספר אהבת יונתן כתב דאפי' ברשות אסור. דברי דרשה הם. ואלף כיוצא בהם לא יזיזו דברי רש"י ממקומם.

על סמך פסיקת האבני נזר היו רבים שרצו לומר שנחשב הדבר להסכמת האומות אחר הצהרת בלפור (1917), ועידת סן רמו (1920) ותכנית החלוקה של האו"ם (1947), ואלו דברי הרב מאיר שמחה הכהן מדווינסק בעל "האור שמח" על הרמב"ם ו"משך חכמה" על התורה:

...אמנם כעת הסבה ההשגחה אשר באספת הממלכות הנאורות בסאן רעמא, ניתן צו אשר ארץ ישראל תהיה לעם ישראל, וכיון שסר פחד השבועות וברשיון המלכים קמה מצוות ישוב ארץ ישראל ששקולה כנגד כל מצוות שבתורה למקומה.

אך הרב מסאטמר דחה את הדברים:

ואם נימא בדעת רש"י שמה שאמר שלא יעלו ביד חזקה שהוא שלא ברשות, צ"ל שהקפידה התורה הקדושה שלא יעשו ישראל בעניין זה יד חזקה והוא כעין השבועה שלא ימרדו ביניהם, ואם כל שאר האומות שבכל העולם יאמרו לישראל למרוד בהאומה שיושבין ביניהם, בודאי שאין בזה היתר למרוד כיון דסוף סוף היא מרידה, וזה אסרה התורה הקדושה.

נראה שכוונתו לומר שעל אף שהמעצמות הגדולות בעולם הסכימו ליהודים להקים בית לאומי בארץ ישראל, מ"מ תושבי המקום באותה תקופה - הערבים לא הסכימו לכך, והם קובעים אם הדבר נעשה ברשות או באופן של מרי.

טענה נוספת טען שם, שעם ישראל מרדו באומות בכך שכבשו את ירושלים: "ובפרט מה שלקחו ירושלים, זה היה מתחלה ועד סוף נגד דעת כל העמים".

עוד הקשה בספר ויואל משה:

גם מה שכתב באבני נזר על השבועה שלא יעלו בחומה שהפירוש הוא בדרך מלחמה שלא ברשות, ולקח זה מלשון רש"י ביד חזקה, לא אמר זה אלא על השבועה שלא יעלו בחומה, אבל על השבועה השלישית שלא ידחקו את הקץ.

אמנם ביחס לטענה זו, יש תשובה מפורסמת של בעל ה"אהלי יעקב" (פרשת אמור), הרב יעקב פרידמן, שכך אמר בשבת של הכרזת המדינה, שלאחריה נפתחה מלחמת העצמאות:

אנו עומדים במלחמה כבדה, מלחמת מגן כחות החושך והטומאה נאספו עלינו למנוע שלטון ישראל אף על חלק קטן של א"י, אין אנו דוחקים את הקץ, אבל הקץ דוחק אותנו. הצרות והתלאות ומאורעות הדמים בעשרת השנים האחרונות דחפנו לארץ ישראל והכריחונו למאמצים בכוון פריקת עול זרים מעל צוארנו ושחרור הארץ מידי נכרים.

עוד נראה להשיב על טענת דחיקת הקץ מדברי הרב קוק (מאמרי הראיה ב, הקריאה הגדולה: לארץ ישראל):

הנצנים נראו בארץ. בואו אחים יקרים וראו איך שושנת יעקב מתחלת לפרוח על אדמת הקודש. בואו לראות איך רוח ישראל פורח ומתעורר לתחייה, לחיים לכבוד ועוז.

נראה כי דברי הרב קוק מבוססים על הגמרא בסנהדרין (צח ע"ב):

א"ר אבא: אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא.

נראה מהגמרא שהסימן המובהק לקץ הוא ארץ ישראל מתפתחת ולא שוממת יותר, ולזה כיוון הרב קוק. לפי זה אין כאן הדחקת הקץ אלא הקץ כבר התחיל להגיע.

הרב שלמה קלוגר (ספר מעשה יוצר על ההגדה) ועוד, טענו לפקיעת השבועות מסיבה טכנית, שהרי אומות העולם לא קיימו את חלקם בשבועות ושיעבדו את ישראל יותר מידי, והרי נפסק בשו"ע (יר"ד רלו,

"יש שהוא שר שירת נפשו, ובנפשו הוא מוצא הכל, את מלוא הסיפוק הרוחני במלואו.
 ויש שהוא שר שירת האומה, יוצא הוא מתוך המעגל של נפשו הפרטית...
 שואף למרומי עז, והוא מתדבק באהבה עדינה עם כללותה של כנסת ישראל,
 ועמה הוא שר את שיריה, מצר בצרותיה, ומשתעשע בתקוותיה...
 ויש אשר עוד תתרחב נפשו עד שיוצא ומתפשט מעל גבול ישראל, לשיר את שירת האדם...
 ויש אשר עוד למעלה מזה ברוחב יתנשא, עד שמתאחד עם כל היקום כולו, עם כל הבריות, ועם כל העולמים ועם כולם אומר שירה...
 ויש אשר עולה עם כל השירים הללו ביחד באגודה אחת, וכולם נותנים את קולותיהם, כולם יחד מנעימים את זמריהם..."
 (ראי"ה קוק, אורות הקודש ח"ב, עמ' תמד)

בנו בחר / יעקב יוסף אליאס

בנו בחר, מכל עם נכר. אותנו זכר, לתת לנו שכר.

קול ה' נשמע, וכולם לכך עדים.
 את הצלת האומה, מבית עבדים.
 שהוציאנו ביד רמה, לדבריו הקדושים.
 את תורתו התמימה, נתן למאוחדיים.
 אהבתו התמה, היא אהבת דודים.

בקולות משחקים, נשמע קול אלוקים.
 מצוות וחוקים, לבניו המחכים.
 עם ישראל השכים, ולדברו הסכים.
 את תורתו להקים, לעשות ולהחכים.
 אשריכם צדיקים, בה' אתם דבקים.

נתן דברות עשר, ומידות תליסר.
 וגם לא יחסר, חכמה ומוסר.
 נתן ביד השר, לשבטים תריסר.
 לנו דברו מוסר, בזכות חלב ובשר.⁵
 הזהיר ואסר, לבל נשכח וסר.

יום השישי כשברא, ויכולו השמים.
 התנה שיקבלו התורה, המשולה למים.
 התכוננו בטהרה, יום ועוד יומיים.
 מפי הגבורה, דיבר ה' משמים.
 דבר זה ארע, פעם ולא פעמיים.

יקרה מפנינים, ומפז וזהב.
 בהר גבנונים, נגלה לעם נאהב.
 שפתותיו שושנים, וישראל יראיו
 ציוה לבנים, לשמור רצון האב.
 אשרי העם החונים, שלנו תורה יאהב.

על ידי בן לוי. נתן את הכתב?¹
 ובידו גם הביא. לוחות עליהם המכתב.
 בשמן אמר הנביא, שמרו ועשו מצוותיו.
 הן עם כלביא, ימנע מן המוטב.
 דומה דודי לצבי.³ ולנו כך יטב.⁴

⁵ ע"פ מדרש שמות רבה פרשת יתרו פרשה כח.

¹ פס' זה רומז על מתן תורה: "כל דבור ודבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא נתמלא כל העולם כולו בשמים... שנאמר שפתותיו שושנים..." (שבת פח ע"ב).

פס' זה רומז גם למורא שמיים: "כל תלמיד חכם היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר - תכונה, שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר..." (פסחים ק"ז ע"א), ואם כך נאמר על מורא רבו, כ"ש מורא שמיים.

² ברטנורא אבות ו, ו - הכתב והמכתב והלוחות.

³ צבי רץ במהירות - כך יתן לנו ה' שכר במהירות.

⁴ אין טוב אלא תורה (ברכות ה ע"א).

